

OS CASTREXOS, AS CASTREXAS E AS SÚAS COUSAS.

MESTRA: Mª Luisa Álvarez Garea

ALUMNADO: Brian Angueira

Marisa Álvarez Garea

Marcos Rey
Diego Morgade
César Sabarís
Alberto Fresco
Manuela Nores
Rebeca Romero
Adrián Ruibal
Joel Sánchez
Ana Loureiro
Irene Rodríguez

E.E.I. DE GODOS (Caldas de Reis)

CURSO 2005-06.

PROXECTO DE TRABALLO “OS CASTREXOS AS CASTREXAS E AS SÚAS COUSAS”

Esta experiencia educativa que vos presento, responde a un método de organización da actividade docente denominada “Proxecto de Traballo”.

Comezarei por mostrarvos o desenvolvemento da experiencia e a realización das actividades, o froito do traballo de todo o grupo protagonista desta historia, a través do espazo e o tempo. No último apartado inclúo a xustificación teórica como opción de proposta metodolóxica. A miña intención ao estar dividida en dous bloques é que sexades vós os que decidades a orde de lectura.

Esta aventura castrexa sitúase en “Castro Godos”, un poboado situado no Concello de Caldas de Reis. Despois de 2.000 anos, máis ou menos, xusto en riba desa aldea construíronse casas, unha estrada que leva ás obras que se están a facer do tren de alta velocidade, e un edificio con dous andares que acolle a sede dun Centro sociocultural veciñal, e unha Escola de Educación Infantil cunha soa unidade onde convivimos once nenos e nenas de 3, 4 e 5 anos e eu, a súa mestra.

DESENVOLVEMENTO DO PROXECTO

Todo o proceso de traballo desenvolveuse durante o primeiro e segundo trimestre do curso 2005-06.

A organización do proxecto responde a un esquema dividido en fases de execución que axudan a organizar a súa presentación, se ben na realidade poden solaparse ou trocar a orde, segundo as necesidades.

1. PROPOSTA DE PRESENTACIÓN E ELECCIÓN DO TEMA.

Xerado pola posibilidade de participar nunha visita didáctica programada polo Departamento de Arqueoloxía da Paisaxe da USC ás escavacións de Castrolandín no Concello de Cuntis (límitrofe co de Caldas), a idea xurde nunha reunión de planificación de posibles actividades conxuntas das mestras das cinco escolas de Educación Infantil (Unitarias) do Concello de Caldas, aló polo mes de setembro. Unha compañeira sabe dos traballos de escavación e recuperación que se están a dar alí e

decidimos visitar o castro unha tarde para ver a posibilidade de levar posteriormente aos nosos alumnos e alumnas.

Estamos de sorte! Para a nosa satisfacción, non só nos permiten facelo senón que contan cun programa organizado de visitas guiadas para escolares nese primeiro trimestre do curso. Concertamos por teléfono a visita para o 3 de outubro pola tarde. Somos o primeiro grupo que vai realizar a visita, e adiántannos que é a primeira vez que van recibir nenos e nenas desas idades, pero encántalles a idea de que estes pequenos e pequenas participen e poidan estar interesados. Acceden tamén á miña petición de participación dalgúns familiares, por tres motivos fundamentais. Por unha banda pola importancia de implicalos nas actividades docentes. Por outra, e tendo en conta que é a primeira saída do curso e que hai alumnado novo, axudan a reforzar a seguridade afectiva e física dos rapaces e rapazas. Ademais precisamos que os despracen en coches particulares, pois debido ao pouco tempo do que dispomos non temos a posibilidade de solicitar transporte ao Concello, que sempre responde positivamente ás nosas peticións, pero xa sabedes que os temas burocráticos deben pasar uns trámites, e non tiñamos tempo.

Unha vez confirmada á nosa participación, ocórrenos que é un tema do máis atraínte para desenvolver un proxecto, e...

Comezamos a viaxe!

2. MOTIVACIÓN E RECOLLIDA DE IDEAS PREVIAS.

Neste caso opto por unir estas dúas fases, posto que intúo que apenas teñen información previa sobre o tema e é prioritario situalos e crearlles un ambiente favorable que esperte a súa curiosidade e interese.

Unha vez que lles anuncio a visita a Castrolandín, e comparto con eles e elas os datos que teño ata o momento, como o día, o lugar, a hora, as outras escolas participantes, o acompañamento dos pais e nais, o medio de transporte..., a pregunta que corresponde facer ao grupo é:

Sabedes que é o que imos visitar? Sabedes o que é un castro?

Empezan a elaborar as primeiras hipóteses coas seguintes respostas:

- “É un señor”.
- “Un animal”.
- “Cando se fan buratos”. (Referirse a escavacións?)

- “Unha cousa para comer e beber os animais”.
- “Uns paus de ferro, así en rectángulo no que se mete unha tarxeta e podes ir subido nel”. (Un carriño de supermercado)

A continuación amósolles unha ilustración dunha panorámica do Castro de Santa Trega.

Un dos nenos comenta:

- “Ah si!, son ruínas. Eu fun o outro día cos meus pais a ver unhas que estaban ao lado dunha praia”.

Pregúntolle se pode tratarse do Castro de Baroña.

- “Si, si, ese”.

Contesta afirmativamente, pero doume conta que non lembra o nome. Posteriormente confirmo coa súa nai que o visitaron no verán. Pídolle que explique aos compañeiros e compañeiras que viu alí.

- “Era nun monte ao lado da praia, pero que tiñas que subir unha costa e había casas, bueno os redondos das casas con muros, as casa xa non existían”.

Os demais escoitan con expectación e empezan a intervir.

- “Claro, porque destrozaron as casas porque se puxeron en guerra”.
- “E despois estaban destrozadas e xa non quixeron vivir máis alí e marcharon para outro sitio, ao mellor a Madrid”.

O primeiro neno corríxeos:

- “Non, o que pasa e que xa pasaron moitos, moitísimos anos, e fôronse destruíndo”.

Someramente explícolles que é o que imos atopar alí e que van ver arqueólogos traballando na reconstrución e buscando obxectos das xentes que alí habitaron, e fago moito fincapé en que deben ser moi respectuosos con todo o contorno e cos profesionais que alí están. Anúnciolles que nos vai acompañar un guía que sabe moitísimo dos castros, e que ademais van poder participar nun obradoiro e facer cousas como os castrexos.

O que se pretende coa recollida de ideas previas é que se expresen en relación ao obxecto de estudo. É o punto de partida que nos vai servir para contrastar e poñer en relación os saberes iniciais coas novas aprendizaxes que van ir adquirindo.

Ademais reforza a estima de cada nena e neno ao ver que o que din é importante e que a mestra o recolle por escrito.

Non se trata de corrixir os seus erros, senón de facelos conscientes das lagoas de información, diferenzas e falta de datos. Serve como motivación para que vaian adquirindo maior competencia no tema. Aínda que como adultos, algunha das súas respostas nos parezan disparatadas, son froito da súa bagaxe cultural, e poñen a traballar as súas estruturas cognitivas.

A VISITA.

Chegamos en coches particulares a Castrolandín acompañados de varias nais e unha avoa. Alí coincidimos cos nosos compañeiros e compañeiras das outras unitarias. Propoñénnos dividirnos en dous grupos e simultanear as actividades de visita guiada ao castro e obradoiros. A nós tócanos empezar polos obradoiros. Cuns grandes paneis, como soporte visual, o monitor vainos explicando e dándonos moitísima información sobre a cultura castrexa e os seus habitantes. Algunha desas imaxes volvémoslas ver de novo no ordenador da escola, pois fixéronse fotos dixitais. Despois amósanos unha reprodución dun tear da época, cos comentarios oportunos e demostración incluída. Aquí as que máis se animaron a tocar e probar foron as nais. Onde disfrutaron enormemente foi moendo grans de centeo e trigo en dous muíños, un de roda e outro de man ou de rolo. Estaban emocionadísimos vendo como con tan só cun pouquiño de forza e destreza se pode facer fariña. Por último, nunha actividade con arxila, crearon as súas propias vasillas e reproduciron motivos decorativos cos que os castrexos adoitaban adornar moitos dos seus obxectos. En definitiva, coa información que acababan de escoitar e a súa propia experiencia empezaban a comprender que é posible vivir cun xeito de vida e uns medios substancialmente distintos aos que eles están afeitos.

A continuación iniciamos a visita ao poboado, con subida incluída por unha das paredes do castro, para facelos conscientes da ubicación física e que entenderan o porqué do asentamento nese tipo de emprazamentos elevados, que amais do manido argumento de fortificación e defensa contra o inimigo, parecían ser lugares ideais para o cultivo, polo tipo de terra e a ausencia de bosque. Coa nosa imaxinación percorremos a muralla, vimos a entrada e a distribución das vivendas coas súas dependencias, e a ubicación dos enseres e espazos máis habituais. E vimos a un grupo de arqueólogos e arqueólogas traballando, coa inmensa sorte de coincidir cun achado dun anaco de cerámica, parece que de bastante importancia.

Desde aquí quero agradecer e felicitar o labor do profesional que nos acompañou, que soubo adaptar os contidos e as propostas ao noso alumnado. Proba do seu bo facer, foi a

actitude de atención, participación e interese que amosaron os nenos e as nenas. O obxectivo de despertar a súa curiosidade e provocar a motivación necesaria para emprender o proxecto estaba acadado. Con esta predisposición, era doado comezar con ilusión o traballo que despois resultou.

3. DEFINICIÓN DO PROXECTO.

Que máis queremos saber ou facer sobre os castros, a súa xente, e a súa cultura?

A importancia desta fase radica na asunción conxunta do proceso de planificación, que facilita a construción da personalidade e o proceso de maduración do pensamento.

Despois da expectación creada tras a visita e con toda a nova información, empezan a facer hipóteses, a debater entre eles, a argumentar, a aportar datos e a facer preguntas, para ampliar e enriquecer o seu saber. Decidimos anotar nun papel continuo grande, que permanecerá nunha parede da aula todo o tempo que dure o proxecto, estas dúas preguntas, coas conseguíntes respostas:

¿Que queremos saber?

- “Se hai moitos castros”.
- “Como se chaman eses outros castros”.
- “Que comían os castrexos”.
- “Se os nenos e as nenas tiñan escolas e xoguetes”.
- “Que ferramentas utilizaban”.

¿Que queremos facer?

- “Facer castros”.
- “Debuxos de castrexos e castrexas”.
- “Ler libros e contos dos castros”.
- “Ver películas”.
- “Tamén podíamos facer as ferramentas”.
- “E máis vasos como os que fixemos co monitor”.

Xa temos ideas abundas para empezar, agora cómpre organizalas e darlle forma, traducíndoas en actividades que os axuden a dar resposta ás súas inquedanzas e peticións, polo que a miña intervención vaise facer máis notable que noutros momentos do proceso.

4. FONTES DE DOCUMENTACIÓN E PREVISIÓN DE RECURSOS.

Na asemblea (lugar de reunión do grupo) *preguntámonos que información precisamos, quen pode aportala, e onde buscala*. Comprometémonos a intentar traer o que teñamos sobre o tema, eles preguntarán nas súas casas e eu buscarei libros e outros materiais.

Teñen claro que poden atopar información neses “libros gordos” (enciclopedias) e un neno apunta que podemos mirar en internet, pois están afeitos a que o utilizemos como recurso de información. Tamén apuntan que podemos ver vídeos ou DVD sobre castrexos. Decidimos habilitar un recanto na zona da biblioteca, cos libros e outros materiais que consigamos.

A meirande parte das aportacións fíxenas eu, pois este é un tema do que apenas tiñan bibliografía nin datos. Isto foi o que conseguimos:

- Os bolechas queren saber...como é un castro. Ed. A Nosa Terra.
- Historia de Galicia,I. Biblioteca 114. El Correo Gallego.
- Historia de Galicia. Ed. A Nosa Terra.
- Galicia eterna. Volume I. Ed. Nauta.
- El trabajo en la Antigüedad: útiles y herramientas. Guías didácticas, 6. M.E.C.
- Un día no Castro de Viladonga. Asoc. Amigos do museo do Castro de Viladonga.
- Información baixada da rede como un par de artigos con información xeral, fotografías de distintos castros galegos, un mapa de Galicia cos asentamentos máis importantes...
- Copias escaneadas de castros, motivos decorativos, alfaías, e esculturas.
- CD coas fotografías dixitais realizadas durante a visita.
- Dous torques e dúas pulseiras coma as da época.

5. ASPECTOS ORGANIZATIVOS E REALIZACIÓN DE ACTIVIDADES

Despois da planificación, das ideas xurdidas na fase de definición e con todos os recursos obtidos empezamos a decidir actividades concretas e a realizalas. Neste intre é cando eu deseño a programación didáctica con obxectivos, contidos, actividades, espazos de actuación e tempos, que nos permitirá organizar a secuencia e non caer na improvisación.

As actividades aparecen na orde cronolóxica de inicio e relacionadas en canto ao deseño. Algunhas plantéxanse como situacións didácticas estables, como a de consulta da información, e algunhas esténdense máis que outras, polo que van coincidir no tempo.

- ACTIVIDADES DE CONSULTA DA INFORMACIÓN.

• LECTURA DE LIBROS.

Funlles lendo fragmentos seleccionados das obras temáticas de consulta, e libros que pola súa extensión, permitían a lectura de todo o texto. Ás veces foi preciso recorrer a varias sesións para acabar, e nalgúns casos repetir partes, pois así o solicitaban. Algúns deles mesmo foron motivo de conflito no momento do préstamo ás casas da biblioteca de aula. (Actividade que se realiza todos os venres).

- *VISITAMOS INTERNET.*

Durante varias xornadas alternas, acedemos a distintas páxinas, onde obtivemos información variada. Unhas tan só se consultaron e outras imprimímolas para o noso recanto. Os textos quedaron dispostos na mesa e as fotografías e debuxos colocáronse nun panel.

- *AS FOTOGRAFÍAS.*

Xa comentei que as fotos dixitais servíronnos como recurso para recompilar datos. Decidimos deixalas no disco e velas sempre que quixeramos. Máis tarde dispuxemos

- *VISITAMOS INTERNET.*

Durante varias xornadas alternas, acedemos a distintas páxinas, onde obtivemos información variada. Unhas tan só se consultaron e outras imprimímolas para o noso

recanto. Os textos quedaron dispostos na mesa e as fotografías e debuxos colocáronse nun panel.

- *AS FOTOGRAFÍAS.*

Xa comentei que as fotos dixitais servíronnos como recurso para recompilar datos. Decidimos deixalas no disco e velas sempre que quixeramos. Máis tarde dispuxemos tamén das reveladas en papel. Estas fóronas levando por quendas ás casa, para mostrar ás familias.

- *OS CASTREXOS COÑECEN/ NON COÑECEN.*

Nun papel continuo elaboramos dous listados paralelos cos enunciados que aparecen arriba. Como en calquera proceso de construción dun texto enumerativo, é preciso facer correccións, modificacións e ampliacións da primeira versión, despois de todo o proceso de aportación de ideas e discusión entre eles e das miñas intervencións e da consulta nas fontes bibliográficas. Logo de riscados, cambio de columnas e demais emendas, foi preciso volver a pasalo a outro papel. Estes foron os seus listados:

Coñecen: Animais (cabalos, cans, ovellas, xabaríns, coellos), roupa do peellelo dos animais, o liño para teas, cultivan millo, centeo e trigo, marisco, peixes, polbos, a palla, pedras para moer, lareira, forno, barro para vasos, cuncas, potas, o fouciño, cascos para a cabeza, espadas, martelos, coitelos, garfos, anzois para pescar, colares, torques, pulseiras.

Non coñecen: gato, vacas, bois, leóns, tigres, coches, rodas, zapatos, calcetíns, lentes, gomas, lapis, bolis, tesoiras, libros, papeis, patacas, tomates, leituga..., billas da auga, bañeiras, toallas, bombillas, enchufes.

DEBUXO DUNHA VIVENDA CASTREXA.

Deben facela intentando ocupar o maior espazo posible dun folio, para que queden todas dun tamaño similar. Mentres debuxan, van observando ilustracións impresas que lle serven como modelo, á vez que os vou facendo reflexionar para que as producións gañen en detalles, ou modifiquen outros. Agás un neno que elixiu a forma rectangular, os demais decantáronse pola circular. Coloreáronas e a un neno ocorréuselle que podían colocar palla de verdade no tellado, pois el tiña na casa e podía traer para todos.

- *LISTADO DE NOMES DE CASTROS.*

Na aula temos un listado de nomes de castros galegos, divididos por provincias, que conseguimos na rede e que lemos varias veces. Propóñolles que creen nomes inventados

por eles pero que “soe a nome de castro” para poder situar a vivenda que acaban de facer, dentro dun poboado. Vou anotando nun taboleiro branco os nomes que van xurdindo. O primeiro día propuxeron os seguintes: *Castro Pablón, C. Santarón, C. Bon, C. Capón, C. Rampón, C. Castradón.*

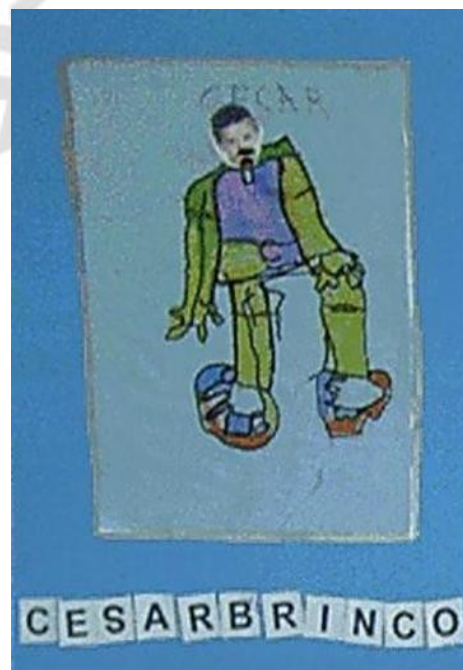
O seguinte día que retomamos á actividade fágoos reflexionar sobre o sufixo utilizado nos nomes creados, e se os que eles coñecen rematan todos da mesma forma. (É moi normal que unha vez que sae o primeiro nome, o resto se contamine, e atendendo a un criterio que lles chama a atención, presenten similitudes). Entón empezan a saír outros: *C. Rampán, C. Pandexo, C. Pipa, C. Piolas, C. Pipí, C. Capazón, C. Purún, C. Poleiros, C. Santarén.* Cada un elixiu o que máis lle gustaba, que case sempre coincidía co que eles propoñían, agás no caso dos que non o fixeron, que agora deberían decidir un do listado. Asignados os nomes, cada un escribiuno nunha etiqueta adhesiva que pegaron no seu debuxo do castro. *(Igual que noutros procesos de aprendizaxe, a escrita responde a unha construción activa do seu saber, é un proceso de aproximación paulatina ás propiedades do sistema de escritura e aos usos da lingua escrita. O importante é ofrecerlles situacións onde poidan interactuar coa lingua, do máis ricas e variadas, cunha intencionalidade clara, a de comunicar.)*

- *SOMOS CASTREXOS E CASTREXAS*

Agora necesitamos habitar as nosas casas, polo que nos imos debuxar a nós mesmos. Para que se nos recoñeza perfectamente decidimos utilizar copias de fotos carné para as caras, e realizar o debuxo do corpo ataviados con roupas e complementos castrexos. Algo moi importante é buscar un nome que nos sirva como sinal de identidade, para nos poder presentar se decidimos ir de visita a outros castros. Entre todos fomos inventando os nomes que resultaron, coa aprobación do interesado ou interesada. Non foi un proceso doado, pero unha vez que saíron os primeiros, o resto viñeron case sen esforzo, e iso si, divertímonos moitísimo. Xa nos podemos presentar, e tal e como aconsella o código cívico castrexo, faise da seguinte maneira:

Cesarbrinco de Castro Pablón, Marcurisis de Castro Pipa, Rediegan de Castrodón, Briansaltaricus de Castro Camparicus, Rebieca de Castro Piolas, Joelreyes de Castro Poleiros, Albertitum de Castro Pipí, Manularam de Castro Saltarón, Adrianum de Castro Pun, Anachica de Castro Pandexo, Irenela de Castro Capazón e Marisiaca de Castro Rampán.

Agrupados por parellas, para axudarse e provocar unha situación de interacción, coas letras móbiles do seu nome desordenadas, debían compoñelo correctamente e pegalas xunto co debuxo, nunha cartolina que despois decoraron coma se fose un marco. Esta actividade deixou tanta pegada neles que é normal que se chamen con estes alcumes.

- O CASTRO DE GODOS

Precisamos asentarnos nun lugar para podermos convivir todos xuntos. Xurdiron varias ideas de construción de castros, coma as de facelo en barro ou con caixas, pero ao final decidimos optimizar recursos e utilizar as vivendas que xa tiñamos e cos nosos debuxos recortados, facer as figuriñas castrexas. Deseguida un dos cativos preguntou se eu lle podía facer copias e así non terían que recortar os orixinais. Escaneeillos, e as figuras pegámolas en cartón para darlle máis consistencia. Agora precisabamos facer un decorado para poder instalarnos. Collemos unha caixa grande, (140x90) que tiñamos duns carteis que nos mandaran, abríamola e pintámola de cor marrón, pois así xa nos facía de chan. Fortificámolo cunha muralla todo arredor e dispuxemos as casas pegadas dentro. Aos nosos recortes, puxémoslle goma adhesiva pola parte de atrás para poder mover, ou deixar fixos. Podedes imaxinar o ben que o pasamos tanto elaborándoo, como posteriormente xogando, sobre todo eles! É un dos materiais de xogo máis utilizados este curso. Sacade as vosas propias conclusións.

- *SOMOS ALFAREIROS E ALFAREIRAS*

Realizamos varios obxectos con barro e arxila branca. Volveron facer vasillas coa técnica que aprenderan o día da visita. A unha base circular, vanlle engadindo “churros” uns enriba dos outros, ata quedar coa altura que se elixa.

Outra actividade de modelado foi a de reprodución de símbolos e cenefas decorativas, observando modelos impresos do noso recanto de recursos. Cada un elixía un obxecto de uso común, e así crearon: dous cascos, coitelos, espadas, trisqueis, torques e pulseiras, pás para animais e un muíño de man.

MARISA ÁLVAREZ

MARISA ÁLVAREZ

- *AS ENTREVISTAS*

O elemento xerador é un correo electrónico ficticio, utilizado como pretexto para que contesten a un cuestionario, plantexado a modo de entrevista individual. Preténdese que asuman o rol do personaxe castrexo que xa teñen creado, á vez que se enfrontan ao traballo de produción dun texto.

Esta é a carta que se nos envía desde unha empresa chamada Castrenquisa:

Castro de Braño, 15 de novembro de 2006.

Estimados castrexos e castrexas:

Poñémonos en contacto con vós, pois estamos interesados en recadar información relativa a usos e costumes de castros galegos. Logo de saber do voso asentamento, gustaríanos contar coa vosa colaboración. Pregamos sexades tan amables de contestar individualmente a unha breve enquisa que a continuación vos remitimos. Unha vez rematadas podédelas reenviar ao seguinte enderezo postal.

Castrenquisa, Consulting.

Rúa do Torque, nº 10. Castro de Braño.

Un saúdo moi afectuoso e grazas anticipadas pola vosa axuda e interese.

Ladroluco de Braño

Presidente da compañía.

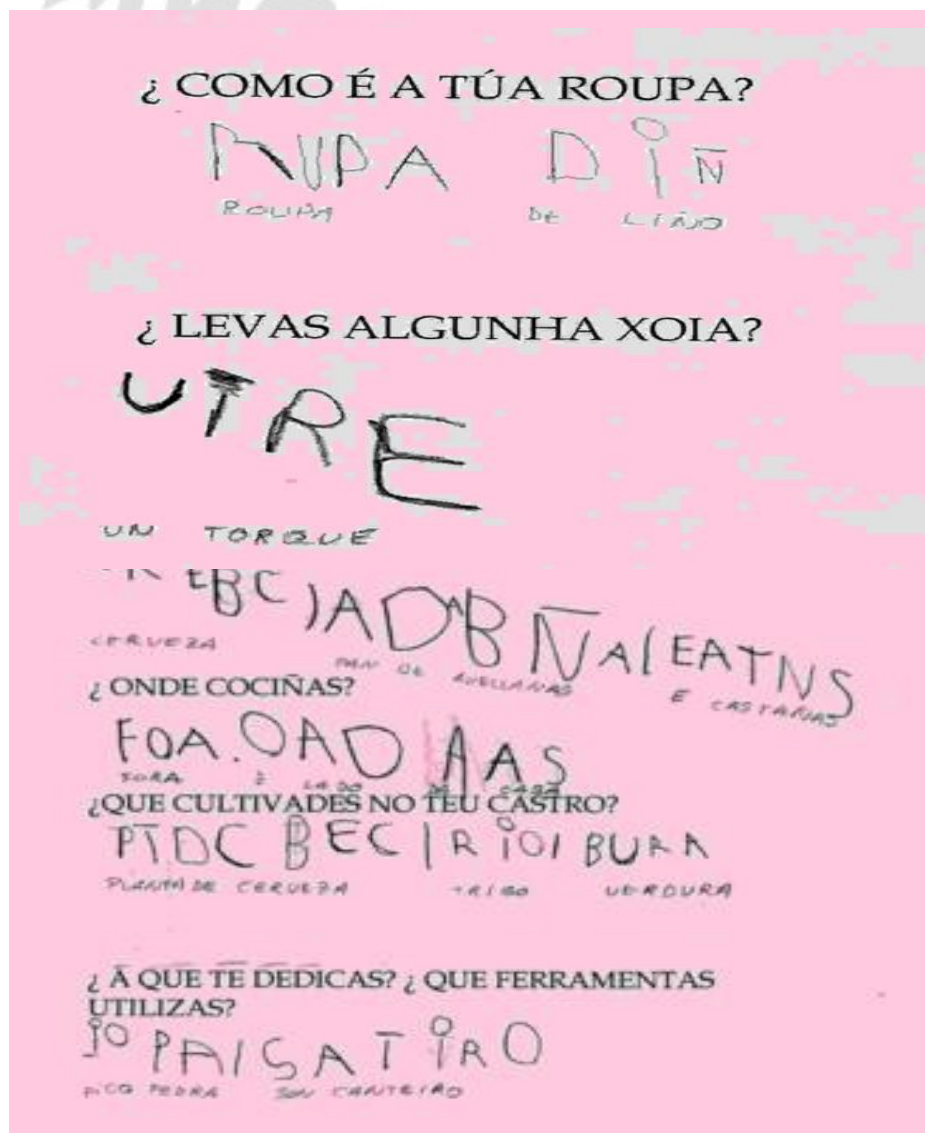
Lemos varias veces a carta e fixemos unha análise do seu significado. Despois decidimos dar resposta á petición que se nos facía e iniciamos o proceso de produción que se desenvolveu en varias xornadas, pois implicaba que cada un fose contestando oralmente a entrevista mentres eu recollía por escrito as súas respostas. Noutra sesión posterior, léalles esa primeira versión por se querían rectificar ou ampliar algo. Coa

versión definitiva, era eu a que lles ía ditando o texto e eles escribían as respostas. (Este recurso permite que todos o poidan facer, aínda que non sexa en escritura convencional, para diferenciar o proceso de produción dun texto do sistema de escritura).

Aínda que non é o obxectivo desta proposta, polo seu deseño resulta moi interesante para avaliar o proceso ata o momento. Como xa comentei, non se trata de corrixir ou de poñer unha puntuación, senón de analizar a evolución desde o comezo, que sen dúbida é extraordinaria en todos os casos.

Outro dos obxectivos é abordar dous textos informativos con estruturas distintas, como son a entrevista e a carta. A información previa que teñen dos dous non é igual.

A carta resúltalles moito máis familiar, pois é un texto no que xa traballamos algunhas das súas propiedades noutras secuencias didácticas. Porén un aspecto menos traballado é o do enderezo postal, por iso decidín incluílo. A entrevista tamén se plantexou o ano anterior dentro do dun proxecto, pero foi unha actividade puntual que non volvemos repetir. Aínda así sorprendeume ver como se enfrontaban ao texto, (sobre todo os de catro e cinco anos), en cuestións relativas ao sistema de escritura, como a direccionalidade e signos de puntuación.

- *ESCRITORES NA REDE*

Non estaba na idea inicial traballar a creación dun conto, foi unha petición que chegou de fóra. Desde o portal educativo *lanzadeira.net*, pídenme se podo elaborar un conto ilustrado cos meus alumnos e alumnas, para colgar na súa páxina. O tema estaba servido. Comunícollelo aos nenos, e eles acceden encantados. Iso de nos publicar en internet non sucede todos os días.

O máis efectivo para poderen participar todos, era inventar unha historia de creación colectiva. Temos tema e temos protagonistas, agora decidimos se queremos que apareza algún personaxe máis, definimos a localización, e pensamos nun fío condutor. Non creades que foi doado poñerse de acordo, normalmente é necesario tirar de eles para que xeneren ideas e neste caso sobaban alternativas. Despois da terceira análise de borradores, xa tiñamos o texto definitivo. E xurde o título: “Os castrexos e o bicho raro”. Contabamos cun máximo de cinco ou seis ilustracións marcadas pola organización desta proposta, polo que decidimos dividirnos por parellas, para realizalas. En actividade colectiva, fragmentamos o texto en seis partes e concretamos as imaxes que acompañarían a cada texto. Foron eles mesmos os que pactaron o que debuxaría ou colorearía cada membro, iso si coa miña supervisión para que non se deran abusos de poder.

“ Érase unha vez uns castrexos e unhas castrexas que vivían en “Castropipa”, nunha montaña ao lado dun río...”

Próevos a curiosidade? Podedes continuar lendo e vendo as fermosas ilustracións que o acompañan en: www.lanzadeira.net (sección aventuras na web, e dentro desta, contos).

Con moita mágoa, teño que comunicar que ese portal educativo xa non se atopa dispoñible. Nestes intres estase buscando a posibilidade de poder colgalo noutro portal.

- *TODAS AS COUSAS DOS CASTREXOS*

Como colofón decidimos elaborar un libro de imaxes clasificadas por campos semánticos. *O obxectivo é recompilar nun material os elementos e obxectos máis comúns que fomos descubrindo da cultura castrexa. Outra intencionalidade é a de traballar o proceso lector cun material altamente significativo para eles e elas e onde se aborda tamén a serie numérica. Trátase dun texto expositivo onde teñen que relacionar imaxe e palabra escrita co mesmo dígito. Segundo o proceso lector no que se atopa cada rapaz e rapaza, utilizarán distintas estratexias de lectura: buscan letras de referencia que coñecen, por que letras empezan ou acaban as palabras, se son curtas ou longas, anticipan a palabra se saben como empeza...*

Para seleccionar os contidos, botamos man daqueles volumes que tiñamos con ilustracións. Decidimos que obxectos irían en cada apartado. A cada neno e nena correspondíalle facer varios debuxos. As seccións que incluimos foron: a casa, a comida, utensilios, metalurxia, armas guerreiras, alfaías. Logo escribiron no ordenador os listados de palabras.

Finalmente montamos o álbum que queda como libro de aula, despois de que todos os nenos e nenas o leven ás súas casas para ensinar ás súas familias.

O PROXECTO COMO PROPOSTA METODOLÓXICA

- Método que xira ao redor dunha construción, dun tema, dunha exposición, dunha idea na que o grupo ten que atopar as fontes de información e materiais

precisos e organizar fórmulas eficaces e variadas que respecten e garantan o esforzo e os recursos de todos e do grupo.

- Trátase dun eixo metodolóxico enmarcado dentro dun enfoque globalizador, é un xeito de organizar os contidos de aprendizaxe mediante o tratamento da información, onde se relacionen as distintas fontes, linguaxes, procedementos e saberes, concebindo un currículo en espiral.
- Globalización entendida tamén como potenciadora do desenvolvemento da capacidade de compensión, que lle permita ao alumnado relacionar as informacións ou experiencias previas coas novas que vai descubrindo, integrándoas e incorporándoas para favorecer a construción de coñecementos.
- Procedemento de aprendizaxe que permite alcanzar un obxectivo a través da posta en práctica dunha serie de accións, interaccións e recursos coa finalidade de resolver unha situación ou un problema.
- Permite analizar a realidade dun todo, poñendo en contacto distintas linguaxes, coa intención de aprender a utilizar a información procedente de distintos medios e fontes.
- Construción singular e particular dun grupo. Cada proxecto é único e irrepetible.
- As fases de desenvolvemento didáctico dun proxecto de traballo, son:
 - Motivación. Que nos interesa?
 - Ideas previas. Que sabemos de...?
 - Definición do proxecto. Que queremos saber ou facer sobre?
 - Fontes de documentación e previsión de recursos. De que información e recursos dispomos?
 - Aspectos organizativos, realización de actividades. Como nos organizamos? Que temos que facer?
 - Conclusión, síntese. Avaliamos o proceso e os resultados?
- A organización do traballo por proxectos responde a unha concepción da escola como un auténtico centro de experiencias e observación, e a unha forma de entender o proceso de ensino-aprendizaxe desde un sistema educativo aberto, baseado nuns principios metodolóxicos que fomenten a aprendizaxe construtivista.

- A aprendizaxe construtivista é unha construción persoal que ten sentido ao darlle significado ás novas informacións sobre o contorno. Os nenos e nenas aprenden se queren aprender, deben amosar unha actitude favorable, polo que a motivación e o interese son requisitos indispensables.
- O obxecto de estudio debe partir das súas necesidades e intereses. Aprenden mellor cando a información e os coñecementos que se lle presentan son significativos para eles e elas.
- Na concepción construtivista o neno e nena constrúen activamente o seu saber nun proceso continuo onde o coñecemento se produce a través dunha continua reorganización. Non é un proceso lineal. A medida que se van asimilando novas experiencias reorganízanse novas estruturas cognoscitivas e vaise modificando a perspectiva individual.
- Trátase de se acomodar á diversidade do funcionamento humano, aos intereses dos nenos e das nenas e ás características culturais da comunidade na que estamos inmersos.
- Se o noso alumnado está interesado en comprender problemas que a realidade lle ofrece é preciso organizar situacións de aprendizaxe que requiran a síntese de coñecementos procedentes de distintas áreas e disciplinas.
- O alumnado é copartícipe en todo o proceso, non é un mero executor das propostas do docente, e por iso sabe (ten experiencias previas), constrúe, aprende e interactúa.
- Os nenos e nenas organizan o seu pensamento, tendo en conta os seus intereses e avivando a súa curiosidade.
- Potencia a autonomía persoal, o sentido crítico, e valores como a democracia e a participación.
- Fomenta o desenvolvemento de capacidades. O rapaz investiga, planifica, busca e recolle información, procesaa, formula hipóteses, argumenta, debate, discute, crea, resolve problemas, establece relacións, compara, analiza, observa, imaxina..., é protagonista e actúa e desenvólvese atopando fórmulas de cooperación. APRENDE SIGNIFICATIVAMENTE.

ROL DO DOCENTE:

- Cumprimenta un papel central, como mediador e coordinador, non coma experto nin transmisor de coñecementos.
 - Selecciona e plantexa problemas que creen conflitos cognitivos no seu alumnado, que o leven a descubrir novos aspectos do obxecto de coñecemento.
 - Favorece a construción do coñecemento, non só deixa facer.
 - Crea situacións de aprendizaxe que respondan á particularidade do grupo, reavaliando constantemente as decisións e reorganizando o plan de traballo, a medida que se ven as necesidades
 - Coñece a cada neno e nena de forma significativa a través da observación directa e constante, tanto nas actuacións individuais coma nas producidas no interior do grupo.
 - Descubre os intereses do grupo coñecendo os procesos construtivos de cada neno e nena e propondo situacións de aprendizaxe significativas.
 - Céntrase nas capacidades de todos eles, non esperando un produto acabado e similar para o colectivo.
 - Pon énfases na aprendizaxe de estratexias e procedementos instrumentais e cognitivos máis que nos contidos informativos.
 - Organiza os contidos desde unha perspectiva globalizadora, creando condicións de aprendizaxe que garantan a expresión libre, a comunicación e o intercambio nun proceso autónomo e compartido.
 - Organiza o espazo e os materiais de maneira que favorezan unha aprendizaxe activa e posibiliten as interaccións e a colaboración.
-
- Facilita a apertura da aula ao contorno, involucrando a outras persoas non docentes.
 - Define e planifica a programación didáctica do proxecto de traballo para non caer na improvisación, organizando e xerarquizando os contidos e seleccionando e establecendo procedementos.

- Avalía todo o proceso de desenvolvemento do traballo mediante a observación e a recollida de datos e favorece situacións de autoavaliación no alumnado.

DEFINICIÓN DA PROGRAMACIÓN DIDÁCTICA

Alumnado: 11 nenos e nenas do 2º Ciclo da E.I. (4 de 3º de E.I., 5 de 2º de E.I., 2 de 1º de E.I)

Temporalización: Desenvolto durante o primeiro e segundo trimestre do curso 2005-06.

Recursos.

Materiais:Incluídos os de aula e os aportados para o desenvolvemento da experiencia. Bibliografía temática diversa, contos, ordenadores, internet, fotografías en papel e en soporte C.D., alfaias como as da época, materiais de plástica, materiais para actividades de escritura...

Humanos: os profesionais que guiaron a visita ao Castro, nais, a mestra e os alumnos e alumnas.

Organización e uso dos espazos.

Fóra da aula: Castro Landín (Cuntis).

Dentro da aula: pensado en función das necesidades do grupo e respondendo ás condicións de funcionalidade, habitabilidade, versatilidade e seguridade. Pensado para que se produza unha aprendizaxe activa e favoreza as interaccións e a colaboración. Organízase en Zonas ou Áreas de experiencias, onde os materiais están ordenados de forma lóxica para poderen actuar con independencia.

ÁREA DA ASEMBLEA, onde o grupo se reúne para falar, debater, propoñer, consensuar...

ÁREA DA INFORMACIÓN E LECTURA, onde se agrupa o material bibliográfico e a documentación que se vai recompilando. A Zona da Biblioteca é un lugar tranquilo onde os nenos poden consultar e "ler".

ÁREA DA ESCRITURA, con mesas e cadeiras para fomentar a actividade escrita e favorecer a escritura espontánea dos diversos tipos de textos cos que van traballar. Realízanse actividades de escritura real (entrevistas, contos, nomes...)

Nesta área tamén contamos con dous ordenadores fixos con impresora e máis un portátil.

ÁREA DA ARTE, onde se desenvolve toda a actividade plástica que producimos (arxila, o mural do castro, debuxos...) Con variedade de material e con espazos para colocar, gardar e secar. Esta zona ás veces foi preciso ampliála e convertela nun obradoiro, como no caso da realización do mural do castro.

ÁREA DA MATEMÁTICA, onde se desenvolven actividades do pensamento lóxico a partir de xogos e problemas, da participación en xogos de regras, representacións de experiencias, experimentacións...

Con materiais para ordenar, clasificar, seriar, acoplar, construír, ordenar no tempo e no espazo, explorar... Procurando ofrecerlles materiais o máis parecido á vida real.

Organización do traballo.

En gran grupo:

- Visita.
- Determinación do que sabemos e do que queremos saber.
- Planificación de actividades:
 - . Elaboración da batería de preguntas.
 - . Recompilación de recursos e material bibliográfico.
 - . Lectura de libros e artigos (da mestra ao grupo).
 - . Listado da actividade coñecen/non coñecen.
 - . Definición dos nomes dos castros e dos nomes patronímicos.
 - . Busca de información en internet.
 - . Mural do Castro de Godos.
 - . Creación do texto do conto colectivo.

En pequenos grupos:

- . Composición do patronímico con letras móbiles.
- . Visualización e "lectura" de textos.

- . Escrituras de textos en papel e no ordenador.
- . Ilustracións do conto colectivo.

Traballo individual:

- . Aportación de material.
- . Resposta á enquisa.
- . Elaboración de debuxos de obxectos para o libro temático.
- . Modelado de distintos obxectos en arxila.
- . Debuxos de cadansúa vivenda e escritura do nome do poboado.
- . Debuxo da figura de castrexo- castrexa.

Obxectivos:

- **Comúns a todos os proxectos:**

- Favorecer a creación de estratexias de organización do coñecemento escolar en relación ao tratamento da información.
- Converter os proxectos nun eixo integrador de todos os coñecementos e saberes escolares, na que a aprendizaxe se produce nun proceso encadeado.
- Relacionar os diferentes contidos a tratar para facilitar a construción dos coñecementos e a transformación da información procedente dos distintos saberes disciplinares en coñecemento propio.
- Organizar e xerarquizar os contidos de traballo.
- Seleccionar e establecer procedementos.
- Facilitar a apertura da aula ao contorno, involucrando a outras persoas non docentes.
- Elaborar hipóteses, preguntas e explicacións de feitos e experiencias.
- Dar resposta ás preguntas e inquiredanzas.
- Facer unha previsión dos recursos necesarios.
- Tomar conciencia da necesidade de buscar e obter información para ampliar o coñecemento.
- Utilizar e recorrer a diversas fontes de información.
- Descubrir distintos tipos de texto e soportes como recursos de información.
- Planificar e organizar as distintas actividades.
- Tomar decisións conxuntas e chegar a acordos no grupo e co grupo.
- Buscar solucións a problemas imprevistos.

- Utilizar técnicas elementais de recollidas de datos.
- Avaliar o proceso, centrándose nas relacións creadas na aprendizaxe e nos procedementos, máis que nos contidos.

- Obxectivos didácticos deste proxecto.

- Tomar conciencia do coidado e respecto aos vestixios de culturas pasadas, como sinais da súa identidade.
- Afondar no coñecemento sobre a forma de vida da cultura castrexa.
- Descubrir os elementos máis comúns e típicos da súa cultura.
- Coñecer outros tipos de vida e de organización social e cultural.
- Situar a cultura castrexa no tempo, axudándoos a percibir a noción de tempo.
- Coñecer distintas profesións e gremios e as ferramentas e útiles que se utilizaban, e establecer comparacións coa actualidade.
- Darse conta da importancia de recadar e asimilar información para poder seguir avanzando no proxecto.
- Asumir a práctica da descrición, a análise e a observación como recurso básico de traballo.
- Utilizar o xogo simbólico e a dramatización como recurso de expresión e de outra forma de linguaxe.
- Adquirir habilidades manipulativas para construír elementos e obxectos da cultura castrexa.
- Experimentar coa a forma e o volume.
- Introducirse no sentido funcional da clasificación de obxectos.
- Ordenar espacialmente o poboado atendendo a un criterio lóxico.
- Aprender a diferenciar entre a realidade e a fantasía.
- Traballar a entrevista como tipo de texto.
- Potenciar a creatividade e imaxinación coa invención de patronímicos.
- Producir o texto e as ilustracións dun conto colectivo.

Contidos.

-Procedimentais:

- Comprensión e produción de mensaxes orais.

- Utilización de distintas técnicas e contacto con distintos materiais plásticos.
- Elaboración de distintos materias de creación plástica, colectiva e individualmente.
- Creación dun conto colectivo.
- Observación e descripción de obxectos da cultura castrexa.
- Realización de obxectos en volume con arxila.
- Lectura de distintos textos.
- Consulta de distintas fontes de información.
- Tratamento da entrevista como tipo de texto.
- Elaboración dun libro de imaxes.
- Utilización da lingua escrita en distintos contextos e tipos de texto.
- Utilización da serie numérica na paxinación.

- Actitudinais:

- Curiosidade por coñecer as características das distintas ferramentas e utensilios de traballo dos castrexos e castrexas.
- Respecto pola cultura e vestixios castrexos.
- Participación activa no grupo.
- Respecto polas normas de actuación do grupo.

- Conceptuais:

- A cultura castrexa: características.
- Obxectos, útiles e ferramentas.
- Profesións e gremios.
- O paso do tempo.
- A forma e o volume.
- O espazo no plano.
- Os recursos bibliográficos.
- A creación dun conto.

A avaliación.

- **Inicial:**

Definida na fase de ideas previas, respostando ao que sabían e elaborando distintas hipóteses.

- **Formativa:**

Durante todo o proceso a partir dunha observación sistemática, con recollida de datos e anotacións sobre o desenvolvemento da actividade e preguntándose que van aprendendo, permitindo a autoavaliación do alumnado en conclusións parciais, para poder ir modificando aspectos, ampliando ou reducindo actividades e reconducindo propostas, así como modificando os espazos e tempos en función do percorrer do proxecto.

- **Final:**

Analizando o resultado final e comparándoo co inicio da actividade. Autoavaliación do alumnado tanto individual coma grupal, e comunicación da reflexión en gran grupo. Avaliación da intervención da mestra, do material, da adecuación dos obxectivos e contidos e do seu grao de asimilación. A participación dos nenos, do proceso persoal desde o inicio ata o final, os agrupamentos realizados. Análise do plan de acción e recollida de datos. Aspectos a mellorar ou ampliar.

A meirande parte das actividades realizadas van aportando datos relevantes sobre a evolución no proceso de aprendizaxe.

6. CONCLUSIÓNS

- Calquera tema que provoque o interese do noso alumnado é susceptible de ser traballado a abordado con rigorosidade na aula, independentemente da idade ou nivel dos nenos e nenas.
- Este proxecto de traballo, sen dúbida, provocou o interese dos rapaces, rapazas e da súa mestra. O grado de motivación, participación e implicación, de toma de iniciativas, de acordos acadados, foi moi alto ao longo de todo o proceso.
- Produciuse unha aprendizaxe significativa. Fomentáronse actividades onde tiveran a posibilidade de reconstruír e poñer en acción os novos coñecementos.
- No plan de traballo abordáronse actividades correspondentes a distintas áreas, posibilitando e descubrindo a relación entre elas.
- Manexamos información seria e veraz. Elaboramos materiais con sentido, relacionados co obxecto de coñecemento traballado. Eses materiais pasan a formar parte dos recursos de aula e das fontes de información e consulta.
- Demos resposta ás preguntas e demandas xurdidas na fase de definición do proxecto.
- Alumnado e profesora descubrimos, coñecemos e aprendemos moitísimo da cultura castrexa, gozando enormemente.

BIBLIOGRAFÍA

- ARIAS CORREA, A. ; ARIAS CORREA, D. (1995) “O estudo das ideas previas do alumnado”, *Revista galega de Educación*, nº 23.
- ARIAS CORREA, A. E RIAL FERNÁNDEZ, Mª D. (1996) *Traballar por proxectos nas aulas de infantil e primaria*. Vigo.Xerais.
- ARIAS VILAS, FELIPE. (2000) *Un día no Castro de Viladonga*. Lugo. Asociación de amigos do Castro de Viladonga.
- CARREIRO, PEPE (1994) *Os habitantes dos castros*. Vigo. A Nosa Terra Infantil.
- (2004) *Os bolechas queren saber...como é un castro*. Vigo. A Nosa Terra.
- DE PABLO, P.; VÉLEZ, R. (1993) “Unidades didácticas, proxectos y talleres”, Documentos para la reforma, nº 18.
- GARCÍA BLANCO, Ángela (1999) *El trabajo en la antigüedad: útiles y herramientas*. Serie guías didácticas, tema 6. Madrid. Museo Arqueológico nacional. Departamento de Difusión.
- HERNÁNDEZ, F; VENTURA,M. (1992) *La organización del currículum por proxectos de traballo. El conocimiento es un caleidoscopio*. Barcelona.Graó.
- NATIVAL GRACIA, MARTA “ Trabajar por proxectos”, *Revista Cuadernos de Pedagogía*, nº 267.
- NEMIROVSKY, MYRIAM (1999) *Sobre la enseñanza del lenguaje escrito...y temas aledaños*. México, D.F. Paidós.
- PUJOL, M.; ROCA, N. “El túnel de las sorpresas”, *Revista Cuadernos de Pedagogía*, nº 167.
- ROMERO MASIÁ, ANA MARÍA (1984) “ La cultura castrexa” en *Galicia eterna*, Vol. 1. Madrid. Nauta.
- VILLARES, RAMÓN (1997) *Historia Xeral de Galicia*. Vigo. A Nosa Terra.